

Marijan Urbany

PREVOĐENJEM DO USVAJANJA DRUGOG (STRANOG) JEZIKA

UDK 800:372.8:82.035

Stručni članak. Primitljen 1. 3. 1985.

Kod čovjeka mišljenje i govor neodvojeno su povezani. Misao u mozgu generira izreku jezikom usvojenim u najranijem djetinjstvu. Kad osoba u postpubertetskoj dobi uči neki drugi, njoj »strani« jezik i na njemu želi izraziti neku misao, to je neizbježno prijevod onoga što je zamišljeno na prvo usvojenom, »materinjem« jeziku. Stoga će razvijanje tehnike prevođenja uvijek moći pridonijeti kognitivnom pristupu savladavanja drugog jezika odrasle osobe.

U časopisu »Strani jezici«, broj 3 (1981), str. 201—224, objavljeni su referati sa savjetovanja »Uloga i mjesto prevođenja u stranom stručnom jeziku«. Tema savjetovanja bio je, uglavnom, metodološki pristup upotrebi prevođenja u nastavi stranog jezika neke struke. Cilj je te nastave uspostavljanje semantičke ekvivalencije pronalaženjem nedvosmislenog stručnog izraza u jednom jeziku koji odgovara ekvivalentu u drugom jeziku, uz upotrebu funkcionalnog stila, odnosno registra koji u jeziku cilju odgovara onom u izvornom jeziku. Uloga i mjesto prevođenja u nastavi stručnog stranog jezika svodi se dakle na primjenu tehnike prevođenja na osnovi kontrastivne analize jezika skupine ljudi koji pripadaju istoj struci, ali se služe raznim komunikacijskim sistemima kao dijelom njihove kulture. No ulogu i mjesto prevođenja možda je još važnije proučiti s neurolingvističkog aspekta u andragogiji jezične nastave kao puta za usvajanje drugog jezika u postpubertetskom stadiju.

Svaki normalan odrastao čovjek iskustvom je naučio značenje pojedinih riječi svog prvog (materinskog) jezika. Isto je tako naučio i pravila kako se te riječi slažu u rečenice i može proizvesti neograničen broj rečenica kojih će smisao pripadnik iste govorne zajednice razumjeti. Iako onaj tko na neki način nije upućen u lingvistiku ne može ta pravila definirati, bez teškoća ih primijenjuje u saobraćaju sa sugovornicima ili u pismenom komuniciranju. No ta se pravila, koja čine gramatiku nekog jezika, mogu u raznim jezicima znatno razlikovati.

Dijete svoj prvi jezik postepeno izgrađuje, od pojedinih glasova prelazi na slogove, zatim na rečenice od samo jedne riječi, čije je pravo značenje shvatljivo samo iz situacije, i tu su gramatička pravila sasvim odsutna. Postepeno dijete počinje stvarati rečenice koje su sasvim u skladu s gramatičkim pravilima njegovog »materinskog jezika«, no kako ta pravila usvaja nismo uspjeli sasvim razjasniti, prateći nama poznate principe učenja. To postepeno usvajanje govora u djeteta očito je u vezi s procesom sazrijevanja njegovog mozga, usporedo s njegovim tjelesnim i psihičkim razvojem.¹

¹ H. Ueckert i dr., *Psihologija u službi čovjeka*, Mladost, Zagreb, 1978, str. 155.

Želimo li da netko nakon te životne dobi sazrijevanja nauči drugi jezik, za njega »strani« ili »tuđi« jezik, ne može to ostvariti na isti način na koji je usvojio svoj prvi, ili »materinski« jezik. Osoba u postpubertetskoj dobi već je mnogo »zakasnila« da se posluži »metodom učenja« pomoću koje je usvojila svoj prvi jezik. Za svladavanje drugoga (stranog) jezika moguće je uspješno primijeniti neku »direktnu«, »complete immersion« metodu kod djece u što ranijoj, najbolje predškolskoj, dobi, kad još nije prestalo djelovanje onog mehanizma po kojem dijete usvaja svoj prvi jezik. Poslije te starije dobi očituje se razlika između »usvajanja« prvog (materinskog) jezika djeteta i kasnijeg »učenja« drugog (stranog) jezika. To učenje treba zasnovati na sve više kognitivnom pristupu, gramatička pravila treba naučiti i uvježbati njihovu primjenu. Ovdje težište treba da bude na razlici između tih pravila u prvom jeziku učenika i gramatike, struktura i idioma novog jezika koji se uči. Ta metoda treba da se temelji na komparativnoj analizi gramatika materinskog jezika i stranog jezika. Takav je pristup primijenjen već dosta rano u našoj anglistici, npr. u gramatici engleskog jezika Milana Drvodelića,² gdje se uz normativnu gramatiku engleskog jezika često ukazuje i na *razlike* između našeg i engleskog jezika.

Jezik i govor usko su povezani s fenomenom mišljenja, tako da su mnogi psiholozi zaključili da mišljenje i nije ništa drugo nego »bezglasni govor«, unutrašnji monolog, koji u djetinjstvu obično obavljamo naglas. Govor je, dakle, nešto što utječe na naše mišljenje i obratno. Kad mislimo, mi to pretežno činimo »unutrašnjim govorom«, i to na svome materinskom jeziku, na kojem smo kao djeca »glasno mislili«, a ponekad to činimo i kao odrasli, kad nam neka misao »provali van«.³

Isključimo li iz našeg razmatranja bilingvalne ljude, koji su od najranijeg djetinjstva živjeli i odrasli u sredini u kojoj su bili podjednako izloženi utjecaju više od jednog »materinskog« jezika, ustanovit ćemo da uvijek »mislimo« isključivo na svom prvom (materinskom) jeziku. Ako učimo neki novi, nama strani jezik, i na njemu želimo neku misao saopćiti sugovorniku koji je izvorni govornik tog nama stranog jezika, teško ćemo moći isključiti interferenciju našeg prvousvojenog jezika, na kojemu nam se misao spontano nameće zaodjenuta u leksik i gramatički oblik rečenice izražene na materinskom jeziku. Ono što ćemo strancu saopćiti bit će neizbježno prijevod onoga što smo u mislima formulirali riječima i strukturama »svoga« jezika. Utisak koji će na sugovornika proizvesti ta naša izreka na »njegovom« jeziku, ovisit će o kvaliteti našeg »prijevoda«.

Učiti strani jezik nakon neke kritične dobi, koja nastupa u dosta ranom djetinjstvu, uglavnom mnogo prije puberteta,⁴ zapravo znači učiti prevoditi s materinskog na strani jezik. Teškoće prevođenja postoje i među relativno srodnim jezicima, jer nam je, kao društvenim bićima, misli formulirala naša govorna zajednica. Svojim govorom ona odražuje naše životne prilike i kul-

² M. Drvodelić, *Engleska gramatika*, St. Kugli, Zagreb, 1927, sastavljena je za izvorne govornike hrvatskog jezika i, osim pravila normativne gramatike engleskog jezika, sadrži i elemente kontrastivne gramatike engleskog i našeg jezika. On često u *Tumaču* uz pojedina poglavlja naglašava one momente u kojima se engleski jezik razlikuje od hrvatskoga ili srpskoga. Pod 518, npr., kaže: *Naše »ne mogu (nisam mogao itd.), a da ne ili ne mogu inače nego da ... tj. moram (morao sam, itd.), da ... «* prevodi se sa *I cannot help* (avoid, forbear) + gerund, npr. *she could not help weeping*, nije mogla, tj. morala je), a da ne zaplače — i mnogo drugih sličnih kontrastivnih primjera.

³ Ueckers i dr., str. 157, 1978.

⁴ Marijan Urbany, »Postpubertetski 'blokovi' za usvajanje jezika«, *Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 4—5, Zagreb, 1980—1981.

туру. Životne prilike i kultura u govornoj zajednici jezika koji učimo mogu se znatno razlikovati od naših.

Učiti prevodenjem znači razviti tehniku prevodenja, a u to treba uključiti i konverziju načina našeg mišljenja na način generiranja misli u mozgu govornika jezika cilja, odnosno njegova gledanja na svijet. Englez će na dva načina posmatrati ustanovu o kojoj govori, npr. *banku* ili *tvornicu*. Misli li na lokaciju ustanove, adresu, zgradu i sl., bit će to *bank* i *factory*. No kad se obraća na tu ustanovu zamislit će ljude u njoj, kolektiv koji u njoj radi, neće to za njega više biti *bank* i *factory*, već *bankers* i *manufacturers*, a u pismenom saobraćaju oslovit će ih u množini kao: *Dear Sirs* ili *Gentlemen*, dok će to za nas i dalje ostati *banka*, odnosno *tvornica*. Mi pišemo našoj *tvornici* kada joj želimo nešto saopćiti, za nas je *tvornica* »ona«. Izvorni govornik engleskog jezika obično će se u tom slučaju obraćati svojim »tvorničarima«: *manufacturers*, koji su za njega »they«: »We have asked our manufacturers to give your order priority, which they have promised to do.«⁵ No kada govori o zgradi, lokaciji i zbivanju u njoj, predočit će sebi u mislima objekt i upotrijebiti riječ koja za njega predstavlja pojam tvorničke zgrade, tj. *factory*: »Owing to a lightning strike in the factory the production was held up for twenty-four hours.«⁶

Proces mišljenja — govor odvija se spontano kod govornika raznih jezika na razne načine. Logika nam pri tome malo pomaže kad misao želimo izraziti jezikom druge govorne zajednice, ovdje je odlučan naprosto »jezični običaj« druge zajednice. Zamislimo običnu situaciju iz svakodnevnog života. Preopterećeni smo poslom, netko nam želi nametnuti novi zadatak. Odbit ćemo ga riječima: »Ne mogu, danas imam mnogo posla.« Želimo li to saopćiti izvornom govorniku engleskog jezika, bit ćemo skloni da riječi svog jezika naprosto prenesem na engleski sa: »I cannot. Today I have much work.« Nema bojazni da to izvorni govornik engleskog jezika neće shvatiti, riječi su jasne, ni logika ni gramatika nisu povrijeđeni. No kakav će utisak ta izjava ostaviti na sugovornika? On će osjetiti da to nije »njegov« jezik, da on u toj situaciji spontano ne bi tako reagirao. Njegov je jezični običaj drukčiji. U tom bi slučaju njegova misao vjerojatno imala oblik: »I can't, I've got a lot of work to do today«, ili nešto slično. Takvo transponiranje misli u drugi jezik postpubertetski učenik postiže samo svladavanjem tehnike prevodenja, a to je učenje prevodenjem, što se mnogo razlikuje od usvajanja jezika kod djece, koja »uče« jezik na sasvim drukčiji način.

Izvorni govornik našega jezika osjeća stilsku težinu atributivnog pridjeva drukčije nego npr. izvorni govornik engleskog jezika. Mi bismo neku osobu okarakterizirali kao: »On je genijalan čovjek.« Englez takvog čovjeka ne bi opisao pridjevom, već imenicom: »He is a man of genius.« Isto tako, kada bismo mi željeli istaći nečiju sposobnost, učinili bismo to glagolom, npr. »On dobro pliva.« Englez bi upotrijebio glagol »He swims well« samo ako je naglasak na glagolu, on dobro »pliva« (ali ne i »trči« ili nešto drugo), no njegovu odliku izrazio bi imeničkom formulacijom: »He is a good swimmer.« Ono što bismo mi izrazili predložnom frazom: »Zgrozio se je pri pomisli na to«, izvorni bi govornik engleskog jezika »zamislilo« infinitivom: »He shuddered to think of it.«

⁵ F. W. King, D. Ann Cree, *English Business Letters*, Longman, 1981, str. 135.

⁶ Isto.

Takvih bismo primjera mogli navesti bezbroj. Mi »mislimo« ovako, govornik drugog jezika usvojio je drukčiji način »mišljenja«, odnosno drugim riječima, frazama i konstrukcijama zaodjeva svoje misli. Taj spontani proces formuliranja misli odigrava se prvo usvojenim jezikom, jezikom usvojenim u najranijem djetinjstvu. Sve ono što kazujemo kasnije naučenim jezikom u stvari je prijevod naših misli oblikovanih »materinskim« jezikom.

Možemo odlučno zaključiti da prevođenje nema važnu ulogu i mjesto samo u stranom stručnom jeziku, jeziku istovjetnog životnog područja, već i u učenju svakog stranog jezika, općeg i standardnog, u kasnijoj, osobito postpubertetskoj dobi života čovjeka.

SECOND LANGUAGE ACQUISITION THROUGH TRANSLATION

Summary

With Man thought and speech are inseparately linked together. A notion generated in the human brain will to a certainty take the form of an utterance in the language acquired in the earliest childhood. When a person in his or her postpuberty age learning a second or foreign language wants to express a thought in that language, it will unavoidably be the translation of what was conceived in the first, or »mother« tongue of the learner. Hence the mastering of translation technique will be an adult learner's great asset in his cognitive approach to the study of a second or foreign language.